FOTO GLASATELIER HAGEMEIER

Een benzinepomp met auto's in een glas-in-loodraam in de villa van autoondernemer Jan Jongerius

Villa Jongerius

Huis van honderd verhalen

De directeursvilla van Jan Jongerius staat er nog maar 75 jaar, daar in Utrecht. Toch bevat het huis een schat aan verhalen. Veel daarvan vertellen over de kleurrijke eigenaar. Zeker zoveel verhalen zijn verbonden aan het avontuur dat restauratie en herbestemming heet. MARCELINE DOLFIN

Door onderzoek is er veel bekend geworden over Jan Jongerius en zijn leven en werk in Utrecht. Jongerius was tuinderszoon, actief katholiek, Ford-dealer, reiziger, vader van een groot gezin en levensgenieter. En ook ontwerper van zijn eigen huis en kantoor. Althans, er zijn tot nog toe geen architectennaam en bouwtekeningen tevoorschijn gekomen. Daarom wordt er nu aangenomen dat Jongerius met al zijn ondernemerszin en eigengereidheid het ontwerp en de bouw zelf ter hand heeft genomen. Villa Jongerius staat aan de Kanaalweg in Utrecht en is gebouwd in 1937. Het zou een huis worden van honderd verhalen.
De ondernemer overleed in 1941. Zijn autobedrijf ging in 1955 failliet, waarna het Ministerie van Defensie het complex kocht. Vijftig jaar later, toen Defensie het terrein weer verliet, werd de Stichting Vrienden van het Jongeriuscomplex opgericht. De afgelopen zes jaar spannen de Vrienden zich in voor het behoud van het huis, de bijbehorende tuin en het kantoorgebouw. Er startte een grondige restauratie. Met het neerdalen van het bouwstof worden de contouren van de villa en zijn toekomst steeds scherper.

Ultramoderne techniek

Niet alleen het huis en het achtergelegen kantoorgebouw, maar ook de villatuin is tegenwoordig beschermd als rijksmonument. Zowel huis als kantoor heeft een sterk modernistische inslag met witgepleisterde muren, stalen ramen en hier en daar detaillering in art deco-stijl. In het huis is ultramoderne techniek terug te vinden, zoals een centraal stofzuigersysteem. Volgens de overlevering was mevrouw Jongerius behoudender van smaak dan haar man. Haar voorkeur is terug te vinden in de afwerking van de salons, met een betimmering in Lodewijk XV-stijl.

Op de verdieping is Jongerius' hand weer te zien. Een strakke vormgeving in de stijl van Gispen overheerst hier. Zijn liefde voor planten komt ook binnen terug, met de bloembakken in de leuning van de statietrap. Als goed katholiek had Jongerius boven een huiskapel laten inrichten. Het is de bedoeling dat deze wordt hersteld en ingericht als een klein museum. De rest van de villa zal gebruikt worden voor horeca, zaalverhuur en kleinschalige culturele evenementen.

Zwevend dakoverstek

Dit soort functies kan niet zonder slag of stoot worden ondergebracht in een voormalige woning. Zaalruimte, moderne keukenfaciliteiten en vooral technische voorzieningen moeten worden ingepast. Ingrijpen in de structuur is dan onvermijdelijk. Dit doet zich vooral voor in de kelder en op de verdieping. De begane grond met de statietrap, de salons en de eetkamer zal nagenoeg onveranderd blijven. Dit soort keuzes komt tot stand in een zorgvuldig proces van onderzoek, analyse en afweging. Vooropstaat dat de monumentale waarde van het gebouw zich evenwichtig blijft verhouden tot de nieuwe functie.
De villa is gebouwd met in het werk gestort beton. Daar zijn de muren, de vloeren, de karakteristieke brede overstekken van het platte dak en het rondom gaande balkon van gemaakt. De stuttende stempels die door Defensie waren aangebracht deden al enigszins vermoeden dat er op dit punt iets niet in orde was. Belinda van Buiten van FBW Architecten: 'Bij onderzoek bleek pas hoe erg het mis was. De wapening van het beton was aan alle kanten onvoldoende. Het architectonisch zwevende dakoverstek en het balkon bleken ook bouwkundig te zweven. Samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed vond een zorgvuldige afweging plaats van wat we wilden behouden.'

Kleurige accenten

In een vroeg stadium werd duidelijk dat de balkons geheel vervangen dienden te worden, wilden zij nog een functie kunnen vervullen in het nieuwe openbare gebruik van de villa. De beslissing over het dakoverstek was ingewikkelder. Uiteindelijk is besloten het overstek in te zagen, op te krikken, te ondersteunen en met een gewapende betonnen strook op het dak te fixeren. De kleurige accenten van het huis, wit met helderrode kozijnen en dakranden, versterken nu weer de karakteristieke architectuur.
De vele verhalen over de villa, de familie en het bedrijf zijn niet alleen uit de overlevering en uit archiefstukken bekend, maar ze worden ook door het huis zelf verteld. In het plafond van de hal bevindt zich een groot glas-in-loodraam. De panelen tonen onder meer het ouderlijk huis, vestigingen van het bedrijf, auto's, een benzinepomp, vrachtvervoer en ambachten van het carrosseriebedrijf. Alles gerangschikt rondom God de Vader. Dit raam is nu uitgenomen en wordt schoongemaakt en gerestaureerd. In het trappenhuis van het kantoorgebouw zal een nog veel groter raam met vergelijkbare afbeeldingen zijn oorspronkelijke plaats terugkrijgen.

Een lusthof

Terwijl in de villa de toekomst al duidelijk vorm krijgt, staat het kantoorgebouw er verlaten bij. De vele hoge ramen lieten eens een zee van licht binnen op de in rijen opgestelde bureaus van de kantoormedewerkers. Die ramen zijn nog dichtgetimmerd en binnen heerst het duister. Plannen voor het herstel en de herbestemming zijn in ontwikkeling. Er is hiervoor een toezegging van 17.500 euro van de Rijksdienst, vanuit de nieuwe subsidieregeling voor herbestemming. Alice Hoogenhout van de Stichting Vrienden: We denken aan een bestemming voor *urban gardening* en *slow food*, stadstuinieren dus en het oorspronkelijke gebruik van gewassen. We zouden een markt voor streekproducten in het kantoor kunnen onderbrengen. Dit sluit zowel aan bij de horecafunctie als bij de hoveniersachtergrond van Jongerius.'

Ford-dealer Jongerius was ontwerper van zijn eigen huis en kantoor

Een verhaal apart vormt de tuin rondom de villa. Nog voor de bouw van het huis was die al aangelegd. Historisch beeldmateriaal toont een lusthof, met een weelde aan bloemen en planten. Nauwkeurig onderzoek door bureau SB4 in samenwerking met FBW Architecten heeft de tuin op papier opnieuw tot leven gewekt. Deze kennis zal goed van pas komen als straks de herinrichting ervan aan bod komt. De hoofdstructuur is nog intact. Het verhaal van de tuin en de andere 99 verhalen over Villa Jongerius verdienen het te worden opgeschreven. Dit najaar verschijnen ze in een boek, van de hand van de Utrechtse architectuurhistoricus Bettina van Santen.

Marceline Dolfin is consulent architectuurhistorie voor Utrecht bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, m.dolfin@cultureelerfgoed.nl.
Zie ook www.villajongerius.nl. Op 12 mei rondleidingen.

FOTO STICHTING VRIENDEN VAN HET JONGERIUSCOMPLEX

Jan Jongerius met zijn gezin rond 1928

FOTO STICHTING VRIENDEN VAN HET JONGERIUSCOMPLEX

Villa Jongerius is 75 jaar geleden gebouwd. De foto is ongeveer in 1939 gemaakt